

АХЛОҚИЙ ТАРБИЯ ВА УНИНГ ТАЪСИРЧАН ОМИЛЛАРИ

А.Аманлаев ЖДПИ

Ф.ф.н., доцент

М.Эргашева ЖДПИ

Ф.ф.д(PhD)

Аннотация:

Ушбу мақолада ёшларни ахлоқий тарбияси ва унинг таъсирчан омиллари ҳақида фикр юритилган. Шунингдек, ёшларни ахлоқий тарбиялашда маҳалла, оила, мактаб ва жамоа ташкилотларининг биргаликдаги фаолияти муҳим аҳамият касб этиши баён этилган.

Калит сўзлар: ахлоқий тарбия, ҳулқ-атвор, бурч ва маъсулият, виждон, орномус, садоқат, эзгулик, одамийлик, ҳалоллик, фидоийлик, меҳр-оқибат, виждонийлик, адолат, маънавий баркамол, жисмоний соғлом ва бошқалар.

Аннотация:

В статье обсуждается нравственное воспитание молодежи и его факторы, влияющие на нее. Также было отмечено, что совместная работа сообщества, семьи, школы и общественных организаций играет важную роль в нравственном воспитании молодежи.

Ключевые слова: нравственное воспитание, поведение, долг и ответственность, совесть, честь, верность, доброта, человечность, честность, преданность, доброта, добросовестность, справедливость, духовная зрелость, физическое здоровье и т.д.

Annotation:

This article discusses the moral education of young people and its influential factors. It was also noted that the joint work of community, family, school and community organizations plays an important role in the moral education of young people.

Keywords: moral education, behavior, duty and responsibility, conscience, honor, loyalty, kindness, humanity, honesty, devotion, kindness, conscientiousness, justice, spiritual maturity, physical health and so on.

Ўз маънавий ҳаёти ва келажагини кураётган ҳар бир давлат эзгулик, одамийлик, ҳалоллик, фидойлик, меҳр-оқибат, виждонийлик, адолат сингари ахлоқий кадриятлар асосида шаклланади ва мустаҳкамланади. Ўсиб келаётган ёш авлод дунёқараши ва онгини ахлоқий кадриятлар асосида шакллантириш ва амалда қўллашни ўргатиш баркамол авлодни ҳар даврда узвий ўсишини таъминлайди. Маълумки, жамият ҳаётида комил инсонни тарбиялаш нафақат зарур бўлган шарт-шароитларни яратиш, балки маънавий етуклик ва ахлоқий юксакликка таянишни кўп жиҳатдан талаб этади. Шу масалалар билан муштарак бўлган она Ватанга садоқат ва фидойлик фазилатларини шакллантириш ўз-ўзидан пайдо бўлмайди. Булар замирида оилалар, таълим масканлари ҳамда маҳаллаларда бериладиган таълим-тарбия ишлари катта ўрин эгаллайди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М. Мирзиёев таъкидлаганларидек, “ҳурматли домлаларимиз ва профессор-ўқитувчиларнинг энг муҳим вазифаси - ёш авлодга пухта таълим бериш, уларни жисмоний ва маънавий етук инсонлар этиб тарбиялашдан иборатдир”[1].

Мазкур мақолада юқоридаги фикр-мулоҳазалардан келиб чиқиб, ёшларни ахлоқий тарбиялашнинг таъсирчан омиллари фикр юритиш мақсад қилиб қўйилди.

Ахлоқий тарбия – болалар тарбиясининг энг муҳим таркибий қисмларидан бири ҳисобланади. Бола шахсияти ҳаётнинг биринчи йилларидан бошлаб шаклланиб боради. Бола ҳар куни кўриб, эшитиб юрган нарсаларга қараб ўз атрофидагиларга нисбатан тегишли муносабатда бўлади. Катталарнинг юриш туриши, қиладиган ҳатти-ҳаракатлари, болага ва атрофдаги одамларга қандай қараши – мана шуларнинг ҳаммаси боланинг

маънавий қиёфаси шаклланиб боришига катта таъсир кўрсатади. Шунинг учун ҳам болаларга гўдаклик вақтидан бошлаб ахлоқ тарбияни бериб бориш зарур. Бу тарбия болалардан ахлоқ сезгиларини, яхши муомалада бўлиш ва ахлоқли юриш-туриш одатларини тарбиялаш, инсоннинг маънавий фазилатлари каби тасаввурларни шакллантиришдан иборат.

Болаларни ахлоқ-одобли қилиб тарбиялаш узок муддатли, машаққатли жараён бўлиб, бу жараёнда боланинг хулқ-атвори, одоб ахлоқи шаклланиб бориши ҳеч кимга сир эмас. Болаларда ахлоқ, хулқ-атвор ва ҳатти-ҳаракатни тарбиялашда уларда сўз ва иш бирлигини таъмин этиш катта аҳамиятга эга. Дарҳақиқат, “Боланинг одобли, ахлоқли ва меҳнатсевар бўлиб ўсишлари учун ҳар бир оиладаги шароит, оила бошлиқларининг намуна бўлишлари хал қилувчи аҳамиятга эгадир. Уларнинг яхши одатлари, муомила маданият, сўзи билан иши бирлиги фарзандлар учун ибратдир”[2]. Бунга кўпчилик ота-оналар амал қилишмайди. Шунини айтиш керакки, болалик даврида ҳосил қилинган одатлар аста-секин бола қалбида мустаҳкамланиб, сингиб қолади. Шунинг учун ҳам кундалик турмушда бола одамларнинг бир-бирига ҳурмат-эътибор билан қарашини, ўзаро ёрдам бериб туришини, мулойимлиги, софдиллиги, меҳнатсеварлиги каби маданий ахлоқ намуналарини кўриб турадиган бўлиши керак.

Ахлоқий тарбия боланинг келгусида ота-оналарга атрофдаги кишиларга, жамоага, жамиятга, она-ватанга, меҳнатга, ўз бурчига муносабатини белгилайди ва аста-секин шаклланиб боради. Ахлоқий тарбиянинг асосий вазифаси жамиятга муносиб бўлиш, бурч ва маъсулият, виждон, ор-номус, садоқат каби инсоний фазилатларни ҳар бир боланинг эзгу ниятига айлантиришдан иборат.

Юқоридагилардан кўриниб турибдики, болаларда ахлоқий фазилатларни шакллантиришда жамият ва ундаги муносабатлар асосий рол ўйнайди. Бу хусусида Э. Юсупов “Одам ота-онадан туғилади, аммо унинг ахлоқ –одоб борасидаги фазилатлари жамиятда, ижтимоий, сиёсий, иқтисодий муносабатлар таъсирида шаклланади”[3] - деб эътироф этади.

Шу ўринда болаларга ахлоқий тарбия беришдаги баъзи бир муҳим жихатларга эътибор қаратиш мақсадга мувофиқ.

-ахлоқий тарбияни мунтазамлилик ва изчиллик асосида олиб бориш. Болаларга ахлоқий фазилатларни ҳаммасини бирданига сингдиришнинг иложи йўқ. Бу фазилатларнинг болаларда таркиб топиш жараёни кўп йилларга чўзилади ва шу боисдан ҳам бу ишда мунтазамлилик бўлиши керак. Тарбиялаш жараёни жуда мураккаб жараён бўлиб, у аста-секин узлуксиз равишда янги малака ва кўникмаларни ўстириш ҳамда мустақамлаб бориш йўли билан амалга оширилади. Бу тарбия жараёнини изчиллигини белгилайди.

-болаларга ахлоқий тарбия беришда уларнинг ёш ва индивидуал хусусиятлари ҳисобга олинishi лозим. Маълумки, болани тарбиялаш иши унинг дунёга келган кунидан бошланади. Бола оилада, боғчада, мактабда, олий ўқув юртида, мустақил амалий фаолияти давомида ҳам тарбияланади. Шунинг учун ҳам болаларга сингдирилган тарбия мазмуни уларнинг ёшига, жисмоний тайёрлиги, тушунчасига, савияси ва имкониятига мос бўлиши керак.

-болаларни ахлоқий тарбиялашнинг яна бир муҳим жиҳати уларни тарбиялашда ижобий фазилатларга таяниб иш олиб бориш зарур. Тарбия жараёнида болаларда ижобий фазилатларга таяниш, уларнинг характери ва хулқидаги энг яхши сифатларни топишга интилиш лозим. Болалардаги салбий сифатларга қарши курашишда улардаги ижобий фазилатлардан фойдаланиш яхши самара беради.

-болаларни ахлоқий тарбиялашнинг яна бир муҳим жиҳати уларга қўйиладиган талаб ва тарбиявий таъсир кўрсатиш ўртасида бирлик бўлиши лозим. Тарбия жараёнида мактаб, оила, маҳалла томонидан болаларга қўйиладиган талаблар ва тарбиявий таъсир кўрсатиш биргаликда, ҳамжихатлик билан олиб борилса мақсадга мувофиқ бўлади. Шу боисдан мактаб томонидан болаларга қўйиладиган талаблар ота-оналар билан

биргаликда белгилаб олиними лозим. Қисқаси бу ишда мактаб, маҳалла, оила ҳамкорлиги йўлга қўйилиши керак бўлади.

Маълумки, ўзбек халқи жуда бой маънавий-ахлоқий тарбия, кадриятларига эга. Ахлоқий урф-одатлар, расм-русумлар тарбия усуллари ота-оналар учун ҳам ибрат мактабидир. Ҳар бир ота-она мазкур тарбия усуллари жараёнида усталик билан қўллаши орқали яхши одатларни фарзандлар қалбига сингдириши лозим бўлади. Бу ерда ота-оналар, катта ёшдаги кишилар шахсий намунаси ва ижтимоий муҳит катта аҳамиятга эга бўлиб, бу болалар ахлоқий тарбиясининг ўзагини ташкил қилади.

Айтиш мумкин-ки, “болалар ахлоқ тарбиясини олдинроқ ўзи яшаётган атроф муҳит ва кўчадаги болалардан оладилар. Болалар сувга ўхшайдилар сув қайси рангдаги идишда бўлса, ўша рангда товлангани каби болалар ҳам қандай муҳитда бўлсалар ўша муҳитнинг ҳам шундай одат ва ахлоқини қабул қиладилар. Ахлоқий тарбиянинг энг буюк шарти шундан иборатки, болалар кўпроқ яхши ва ёмон ахлоқни ўз уйларидан, кўчадаги ўртоқларидан, мактабдаги ўқувчидан қабул қиладилар”. [4] Юқоридагилардан кўриниб турибдики, ахлоқ тарбияси мураккаб жараён бўлиб, бу ишда маҳалла, оила, мактаб ва жамоа ташкилотларининг биргаликдаги фаолияти бир-бирини тўлдириб борсагина болаларга ахлоқ тарбияси беришда ижобий натижаларга эришиш мумкин.

Маънавий баркамол ва жисмоний соғлом авлодни вояга етказиш миллий мафкурамизнинг асосий тамойилларидан биридир. Шу сабабли ҳам болаларга ахлоқий тарбия бериш ҳар биримизнинг кундалик ишимизга айланиши лозим.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ш.М.Мирзиёев.”Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз”. – Т.: «Ўзбекистон» НМИУ, 2016,14 - бет
2. А.Қ. Мунавваров, М.Маъмуров “Япроқ илдизидан қувват олади”. Т.: Ўзбекистон, 1990, 32 - бет
3. Э.Юсупов. “Маънавий камолот омиллари”. Т.: Университет, 1995, 3 - бет

4. А.Фитрат “Раҳбари нажот” асаридан. “Ўзбек педагогикаси антологияси” 2-жилд. Т.: Ўқитувчи, 1999, 56 - бет.